

Ta'lim-tarbiya jarayonida pedagogik texnologiyalarning o'рни

Toshkent viloyati Chirchiq shahri 14- ixtisoslashtirilgan

maktabning kimyo fani o'qituvchisi

Ahmedova Janna Usenovna

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ta'lim-tarbiya jarayonida pedagogik texnologiyalarning o'рни, yangi innovatsion metodlarni ta'lim sohasiga olib kirishning bugungi kundagi ahamiyati to'la yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Texnologiya, ta'lim, tarbiya, pedagogik, zamonaviy o'qitish innovatsion metodlar.*

Bugungi kun uzluksiz ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan tub o'zgarishlarni yanada takomillashtirish uchun kompyuter texnologiyasini ta'lim jarayonidagi o'рни, uning pedagogik va psixologik xususiyatlarini ilmiy-tadqiqot misolida yoritish, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish darajalarini yana bir bora ko'rib chiqishni talab etadi. Respublikamizda bo'layotgan ijobiy o'zgarishlar ta'lim sohasida ham ma'lum yangiliklar, tubdan o'zgarishlar bo'lishini taqazo etadi. Haqiqatdan ham, chuqur bilimli, keng dunyoqarashli komil shaxsni tarbiyalash masalasi pedogoglardan yangicha ishlash prinsiplarini amalga oshirishni talab qiladi va katta ma'suliyat yuklaydi.

Barkamol avlod tarbiyasi mamlakatimizda avvalo o'qituvchilar zimmasiga yuklatilgan eng oliyanob vazifadur. Prezidentimiz nutqida shunday dedi: "Biz komil inson tarbiyasining davlat siyosatining ustuvor sohasi deb e'lon qilganmiz. Komil inson deganda biz, avvalo, ong yuksak, mustaqil fikrlay oladigan xulq-atvori bilan o'zgalarga ibratli, bo'ladigan bilimli ma'rifatli kishilarni tushunamiz". Komil inson, o'qituvchining mashaqqatli mehnatining namunasidur. Sharq allomalari ilmiy meroslarida ham komil inson tarbiyasi doimo munozarali mavzu bo'lib kelgan. Tarbiyalash va o'qitish, garchi ilm- fan ularni farqlasada, bir-biriga bog'liq va ko'p umumiylikka ega. Shu ma'noda uzoq tarixga ega millatimiz "ta'limni tarbiyadan, tarbiyani esa ta'limdan ajratmagan - bu sharqona qarash, sharqona

hayot falsafasi” (I.A.Karimov). O'qitishning mazmunini, asosan, dunyo haqidagi bilimlar tashkil etadi. Tarbiyaning mazmunida qadriyatlar, qoidalar, ma'naviy boyliklar ustunlik qiladi. O'qitish, asosan, aql-idrokka ta'sir ko'rsatadi, tarbiyalash esa birinchi navbatta, shaxsning iste'mol sohasiga aylangan. Ikkala jarayon shaxsning ong va hulq-atvoriga birdek ta'sir ko'rsatadi va ijtimoiy rivojlanishiga zamin yaratadi. Qanchalik yaqin bo'lishiga qaramay, bu o'ziga hos jarayonlar bo'lib, ilm-fan ularni tarbiya nazariyasida va didaktik (ta'lim jarayoni) da alohida ko'rib chiqadi. Bunda o'qituvchi tomonidan zamonaviy shart-sharoitlarga asoslangan holda uslubiy tamoyil va ayniqsa dolzarb hisoblangan butun pedagogik jarayonning yaxlitligi taminlanadi. Tarbiyaning tizimligi - tarbiyaviy jarayonda umumiylikni tashkil etadi, chunki tarbiyaviy jarayonlar bir nechta tizimlarning turli xususiyatlaridan iborat. Aytish mumkinki, tarbiyaviy jarayonlar - bu tarbiyaviy tizim holatlarining ketma-ket almashinuvidir. Tarbiyaviy jarayonni tizimli ravishda ko'rib chiqish, tizim va jarayonning tuzulmaviy xususiyatlarini, shuningdek, ular o'rtasidagi funksional aloqalarning ajratib ko'rsatilishini ifodalaydi. O'qituvchi uchun har bir tarbiyaviy uslubning o'ziga hos xususiyatini, mohiyatini, birining boshqasiga ta'siri natijasida o'zgarishini anglab yetishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Jahon ta'limi amaliyotida qo'llanilayotgan asosiy o'qitish texnologiyalari quyida keltirilgan:

1. O'yinli texnologiyalar.
2. Muammoli o'qitish texnologiyasi
3. Tabaqalashtirilgan o'qitish texnologiyasi.
4. Individuallashtirilgan o'qitish texnologiyasi.
5. Dasturlashtirilgan o'qitish texnologiyasi.
6. Kompyuterli o'qitish texnologiyasi.
7. Modulli o'qitish texnologiyasi.
8. Keys stadi o'qitish texnologiyasi.
9. Kreativ o'qitish texnologiyasi.
10. Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasi.

11. To'liq o'zlashtirish texnologiyasi.
12. Tizimli faoliyat yondashuvi asosida o'qitish texnologiyalari.
13. Fan bo'yicha faoliyat yondashuvi asosida o'qitish texnologiyalari mavjud.

Darsning samarali bo'lishida o'qituvchining o'quvchi psixologiyasini chuqur bilishi, uning kayfiyatiga yaxshi ta'sir o'tkazib, unda faqat ijobiy emotsiyalarni yuzaga keltirish orqari motivatsiyani oshirib, qiziqishni rivojlantiradigan texnologiyalarni takomillashtirish va yangilarini ishlab chiqib, ulardan darslarda foydalanish lozim. Bugungi kunda kimyo fanidan o'qituvchilar bilimidagi bo'shliqlarni aniqlash va bartaraf etishning zamonaviy, samarali usullari kam o'rganilgan. Darsning eng asosiy qismlari hisoblangan o'tilgan va yangi mavzuni mustahkamlash jarayonida bir topshiriq doirasida ham kimyoviy qonuniyatni bilish, formuladan foydalanish, reaksiyalarni qo'llash, ijodiy qobiliyatni ishga solishga va rivojlantirishga imkon beradigan "Intellekt xarita", "Kvest", "Matnli mantiqiy topshiriqlar", "Swot-Tahlil", "Keys-Study" kabi zamonaviy texnologiyalar van topshiriqlarni takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Darsda mavzuni tushuntirish uchun foydalaniladigan ko'rgazmalarning va o'quvchilar uchun tuzilgan topshiriqlarning chizmali, jadvalli, rasmi ko'rinishlarini ishlab chiqish lozim ham o'qituvchi bilimini bo'shliqlarini to'ldirishga hizmat qiladi. CHunki aynan shunday ko'rinishdagi topshiriqlar va ko'rgazmalar xotirada uzoqroq saqlanishi va mavzuni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Rivojlangan xorijiy davlatlarda kimyo fanining o'qitilish holati tahlil qilinganda ular darslarda ko'proq STEAM-ta'limi elementlaridan foydalanishlari aniqlandi. Bu yo'nalishda bolalarni o'qitishda ularga erkin, xuddi kattalardek munosabatda bo'linadi, turli loyihalar va ko'rgazmalar, lepbuklar tayyorlash bo'yicha topshiriqlar beriladi. Loyiha va ko'rgazmani mustaqil tayyorlash jarayonida o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishlari yanada ortadi, kreativ fikrlash jarayoni rivojlanadi .

Pedagogik tadqiqotlar natijasida shaxs manbani o'zi mustaqil o'qiganida 10%, ma'lumotni eshitganda 20%, sodir bo'lgan voqea, hodisa yoki jarayonni

ko'rganida, ular to'g'risida ma'lumotlarni eshitganda 50%, ma'lumotlarni o'zi uzatganida 80%, o'zlashtirilgan bilimlarni o'z faoliyatiga tadbiq etganida 90% ma'lumotlarni yodda saqlash imkonini berishi aniqlangan. Bu holat umumiy, barcha fanlar uchun bo'lib, aynan kimyo fani uchun tahlillar olib borilmagan. Kimyo fanining murakkab fanligini inobatga olsak, jarayon yanada chuqurroq tahlil qilinsa zarar bo'lmasdi. Hozirda ta'lim jarayonida eng ustuvor sanalgan texnologiyalardan, muammoli ta'lim texnologiyasi asosan o'quvchilarga mavzularni qiziqarli tarzda tushuntirish, mustahkamlashga imkon beradi. Biroq o'quvchi bilimini tezkor va yoppasiga baholash jarayonida test usullari juda samarali sanaladi. Kimyo fanini o'qitish jarayonida testlarning yangicha ko'rinishlarini ishlab chiqish, mavjud testlarni takomillashtirish, testlarni vaziyatli, muammoli, rasmi, jadvalli topshiriqlar bilan uzviylashtirish lozim. Yuqorida taklif etilgan metodlar orasida hozirda eng ahamiyatlilaridan biri – bu “Intellekt xarita” metodidir. Ushbu metoddan yangi mavzuni tushuntirishda, o'tilgan mavzuni mustahkamlashda birdek foydalanish mumkin. Xaritaning o'rtasida “Markaziy tushuncha” qo'yiladi, keyin undan markaziy tushuncha mohiyatini asoslay oladigan birlamchi tarmoqlar, zarur bo'lganda birlamchi tarmoqda keltirilgan fikrni izohlaydigan ikkilamchi tarmoqlar chiziladi. Ushbu metodda diqqatni yaxshiroq to'plash uchun imkon qadar turli xil ranglardan foydalaniladi. Bu metodning obrazli ko'rinishini yanada kuchaytirish maqsadida turli rasmlar, belgilardan foydalanish mumkin. Yuqori darajada ko'rgazmalilik xususiyatiga ega bo'lgan, o'ziga xos estetik jihatdan e'tiborni torta oladigan ushbu metod inson ongida mavjud tushunchalar ketma-ketligini tartibli ko'rinishda joylashtirilgan ijodiy loyihaviy ishdir. “Intellekt xarita” metodining chizmasi. Olingan bilimlarni hayotiy vaziyatlarda qo'llash bilan bog'liq bo'lgan, nazariyani amaliyotga singdirish kompetensiyasi o'z aksini topgan zamonaviy kreativ ko'rinishdagitopshiriqlarni bajarish ko'nikmasini rivojlantirish uchun “Kontekst matnli topshiriqlar” dan darslarda foydalanib borish lozim. Bunday topshiriqlarni tuzishda o'quvchining yoshi, qiziqishlari va dunyoqarashi inobatga olinsa, o'qitilayotgan mavzu kundalik hayotimizda uchraydigan biror voqea, yoki hodisa bilan bog'langan holda tuzilsa

maqsadga muvofiq bo'ladi. Ayniqsa kichik yoshdagi 7-sinf o'quvchilariga ertaklar, multfilmlar yoki mashhur kino qahramonlari ishtirokidagi topshiriqlar katta qiziqish uyg'otadi. "Kontekst matnli topshiriq"dan namuna: Qadim zamonlarda uzoq qishloqlardan birida chol, uning mehribon, aqlli va mehnatkash qizi Zumrad, uning o'gay onasi va o'gay opasi yashar edi. O'gay onasi imkon qadar Zumradni qiynashga, unga imkonsiz va bajarib bo'lmaydigan topshiriqlar berishga harakat qilardi. Mana bugun ham o'gay ona qizi Zumradga quyidagi topshiriqlarni beribdi:

1-topshiriq: Ushbu modda usimliklar yonganda qoldiq modda sifatida hosil bo'ladi, undan uy-ro'zg'or buyumlarini tozalashda foydalanish mumkin. Uning tarkibida 56,5% kaliy, 8,7 % uglerod, 34,8 % kislorod mavjud. Moddani aniqlab, u yordamida buyumlarni tozala. (Javob: potash K_2SO_3)

2-topshiriq. Oshxonada sichqonlar ko'payib ketibdi. Ular ko'plab kasalliklarni yuqtiradi. SHuning uchun ularni yo'qotish lozim. Bunda sen tarkibi X_2O_3 dan iborat bo'lgan moddadan foydalanishing mumkin. Uning tarkibida noma'lum elementning massa ulushi 75,7% ni tashkil qilsa, moddani aniqla. (Javob: As_2O_5) Nazariy jihatdan anchagina murakkab, bir-biri bilan uzviy bog'langan ko'plab tushuncha va atamalarga boy sanalgan kimyo fanini o'qitishda ushbu usuldan foydalanish juda samaralidir.

Jamiyatda axborot kommunikatsiyon texnologiyalarining jadal sur'atlarda rivojlanib borishi natijasida o'quvchilar ko'p vaqtlarini ta'lim va tarbiyaga umuman aloqasi bo'lmagan kommunikatsiyon texnologik ma'lumotlarga sarflamoqdalar (mobil telefonlar, internet, kompyuter, DVD, Filmfare va boshqalar) ushbu vositalardan oqilona foydalanishni o'quvchilarga o'rgatish, taqiqlangan texnik vositalardan foydalanishni man etish, ularni nazorat etish o'qituvchi va otionalarning hamkorligidagi vazifalariga kiradi. O'quvchilarning ko'p vaqtlarini olayotgan keraksiz texnik ma'lumotlarni bartaraf etish uchun faqat yaxshi tashkillashtirilgan dars asosida ish olib borish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati.

1. O'zbekiston Respublikasining ta'lim to'g'risidagi qonuni. Lex.uz. O'RQ - 637-son. 23.09.2020 yil

2. “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta’minlash bo’yicha qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi PQ-3775-sonli qarori;

3. “O’zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasini tasdiqlash to’g’risida”gi PF-5847-son Farmoni.

4. Zamirovna A. N., Bahodirovna Z. R. KIMYO FANIDAN “OQSILLAR” MAVZUSINI O ‘QITISHDA ILG’OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING ROLI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 22. – №. 2. – С. 49-51.

5. Nargiza A. DEVELOPMENT OF AN IMPROVED TWO-STAGE TECHNOLOGY FOR FIXING MOVING SOILS AND SANDS WITH THE USE OF A MECHANO-CHEMICAL DISPERSER //Universum: технические науки. – 2022. – №. 11-8 (104). – С. 26-29.

6. Zamirovna A. N., Tozhinorov K. T. METHODS FOR CHEMICAL RECLAMATION OF MOBILE SOILS AND SANDS USING COMPOSITION FROM LOCAL STRUCTURES //Archive of Conferences. – 2021. – С. 73-76.

7. Zamirovna A. N., Alpkamolovich E. NATURE MOVING SOILS AND SANDS OF BUKHARA-KHIVA //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 3. – С. 63-69. 7. Рахматов М. С., Рамазанов Б. Г. Исследование синтеза и изучение свойств дивиниловых эфиров салициловой кислоты //Universum: технические науки. – 2021. – №. 12-5 (93). – С. 51-55.

8. Ахмедов В. Н., Аминов Ф. Ф., Рамазанов Б. Г. СИНТЕЗ ГИБРИДНЫХ КОМПОЗИТОВ НА ОСНОВЕ МОРФОЛИНА И ИХ СТРУКТУРНЫЙ АНАЛИЗ //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – Т. 19. – №. 1. – С. 157-164.

9. Рахимов Ф. Ф., Адизова Н. З. АТМОСФЕРНЫЕ ОПТИЧЕСКИЕ ЛИНИИ СВЯЗИ ДЛЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ //ИННОВАЦИИ, КАЧЕСТВО И СЕРВИС В ТЕХНИКЕ И ТЕХНОЛОГИЯХ. – 2014. – С. 107-109.

10. Рахматов М. С., Бердиева З. М., Адизова Н. З. Перспективы атмосферных оптических линий связи нового поколения //Современные материалы, техника и технология. – 2013. – С. 134-135